

УДК 81-13:811.11

РОЛЬ МНЕМОТЕХНІЧНОЇ ДИДАКТИКИ У НАВЧАННІ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ НАВИКІВ ПЕРЕКЛАДУ

Греков В.О.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Дана стаття містить аналіз ролі такого аспекту лінгвістики, як мнемотехнічна дидактика, у навчанні та роботі професійного перекладача. Подано графічні дані, що наочно ілюструють матеріал, причини викладання даного аспекту у ВНЗ для спеціальності «Переклад» та на факультетах лінгвістичного спрямування, а також проаналізовано на конкретних прикладах, як мнемотехніка, автодидактика та дидактика становлять інтерес для початківця і професійного перекладача, і чим саме. Стаття містить тлумачення базових понять та термінів, а також приклади мнемонічних прийомів та способів ведення нотаток, із поясненням необхідності їх вивчення саме для перекладачів. Досліджено механізм залучення лінгвістичних даних у процес перекладу. Стаття може стати у пригоді як студентам філологічних спеціальностей, так і фахівцям у галузі перекладу.

Ключові слова: мовознавство, дидактика, мнемотехніка, переклад, професійний перекладач, способи конспектування, «mind-mapping», метод Корнелла, метод Гейтса.

Мнемотехнічна дидактика, на жаль, не є аспектом, обов'язковим для вивчення на філологічних факультетах, утім, саме для перекладачів вона становить значно більший інтерес, позаяк вона уможлиблюють здійснення перекла-

дів швидше та з більшою якістю, тому перекладач має бути обізнаним у мнемотехнічних законах та прийомах, що допоможуть йому зберігати і відтворювати більшу кількість інформації. **Проблемою** даної статті є висвітлення того, чому мне-

мотехнічна дидактика становить особливий інтерес для початківців, професійних перекладачів та студентів спеціальності «Переклад», оскільки це допоможе студенто-ві більш ефективно структурувати процес навчання, а фахівцеві – доповнити проміжки у наявних знаннях.

Панорама критики. Незважаючи на те, що мнемотехніка дидактика як практична дисципліна виникла і сформувалася лише у другій половині двадцятого сторіччя, власне темі мнемотехнічної дидактики було присвячено порівняно значну кількість публікацій, зокрема радянських [1; 3], зарубіжних [6-11] та російських [4]. Проте жодне з цих джерел не розглядає питання ролі, що її відіграє мнемотехнічна дидактика для перекладачів, ані містить відомості, корисні для перекладачів, що видаються найбільш важливими для залучення у практичну перекладацьку діяльність. Це зумовлює актуальність даної статті.

Отже, метою даної статті є:

- прояснити роль аспекту «мнемотехнічна дидактика» в навчанні професійних перекладачів;
- назвати причини, з яких знання мнемотехнічних прийомів розвитку пам'яті є необхідним інструментом у роботі перекладача;
- довести необхідність вивчення перекладачем певних галузей мнемотехніки та практичного застосування засвоєного в процесі вивчення даної дисципліни теоретичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. *Дидактика* (від давньогрецького δίδακτικός – той, що повчає) – розділ теорії освіти, що вивчає проблеми процесу навчання. Відомо, що вперше термін «дидактика» побачив світ у творах німецького діяча галузі освіти «Вольфганга Ратке (1571-1635), і познавчав саме мистецтво навчання. Інший німецький педагог, Йоганн Фрідріх Гербарт (1771-1841), виокремив дидактику як наукову дисципліну, теорію виховного навчання. Займається цей розділ багатьма питаннями та проблемами, зокрема:

Різні джерела формують основне проблемне питання дидактики по-різному, утім, у спрощеному вигляді це два питання: «чому саме навчати?» і «як навчати?».

Питання дидактики та автодидактики поставали перед лінгвістами з давніх давен. Як тільки народилася перша дитина, її треба було навчити усього, що її знали батьки, та й самі батьки, пізнаючи навколишній світ, мали багато чого вчитися, після чого передавати свій досвід далі й далі крізь покоління. Люди вчилися через ритуали, традиції, шляхом копіювання дорослих або ж шляхом власних спроб та помилок, проте сама жага до навчання привела людство на ту щабліну розвитку, на якій воно знаходиться зараз. Дидактика ж та автодидактика стосовно мовних питань має свою специфіку, особливо для перекладачів, які мають навчити себе не одній, а двом, трьом і більше робочим мовам. Більше за те, вони мають навчити себе так, щоб мати змогу за максимально коротким проміжком часу віднайти еквіваленти лексичного, граматичного та стилістичного характеру, тобто опанувати мову на всіх мовних рівнях. Цілком зрозуміло, що з роками методи навчання мовам еволюціонували, набули нових рис і вдо-

Схема 1. Складові дидактики

сконалили старі. Якщо зображати дидактичну структуру що, на нашу думку, має застосовуватися для сьогоденних перекладачів, вона матиме такий вигляд:

Схема 2. Складові перекладацької підготовки

Тренування пам'яті. Для усного перекладача цей етап є набагато важливішим, ніж для письмового, проте цим етапом слід займатися тоді, коли майбутній фахівець ще не обрав вузчу спеціалізацію, а пізнає мистецтво перекладу у цілому. Саме тому доречним буде подати відомості про механізми роботи пам'яті, а також певні елементи дидактичного тренінгу – вправи, що допоможуть розвитку загальної та лінгвістичної пам'яті.

Отже, під *пам'яттю* розуміють значний комплекс пізнавальних здатностей та вищих психічних функцій людини з накопичення, збереження та відтворення знань та навичок. Також пам'ять є пізнавальним процесом. Дослідженням пам'яті займаються такі науки, як психофізіологія, нейрофізіологія, аналітична біохімія, гістохімія, а власне дослідженням так званої мовної пам'яті – ще й психолінгвістика. Нейрофізіологіє називає пам'яттю таку властивість нервової системи людини, що полягає у здатності певний час зберігати інформацію про явища та події, а також реакцію організму на них, і здатність багаторазово відтворювати, доповнювати та змінювати наявну інформацію.

Пам'ять має свої властивості, кожна з яких без винятку підлягає удосконаленню шляхом постійних вправ та комплексу дій, спрямованих на це.

Схема 3. Властивості пам'яті

Фізіологічні дослідження свідчать про те, що є три основні етапи формування пам'яті, яким відповідають три її типи, кожен із яких відповідно потребує свого типу тренування. Це сенсорна пам'ять, короткотривала пам'ять та довготривала пам'ять.

Короткотривала пам'ять характеризується часом стійкого збереження інформації до 20 секунд за умов відсутності повторення, при цьому інформація, що поступила до ЦНС раніше, руйнується при перевищенні порогу у 30 секунд під напливом інформації, що поступає далі. Це зумовлює тривалість реплік, що в ідеалі мають звучати від мовців під час усного послідовного перекладу. У короткотривалій пам'яті також діє так званий «гаманець Міллера», або магічне число 7 ± 2 , введене у 1956 році на позначення закономірності людської пам'яті – короткотривала пам'ять людини, як правило, не здатна запам'ятовувати більше, ніж 7, плюс-мінус два елементи. Сутність експерименту, проведеного співробітником американської дослідницької лабораторії «Белл Лабораторіз», результатом якого стала ця цифра, полягала у вивченні параметрів короткотривалої пам'яті. Виявилось, що в середньому людина здатна запам'ятати 9 бінарних цифр, вісім десяткових цифр, сім літер алфавіту або п'ять односкладових слів – тобто, у середньому виходить 7 ± 2 об'єкти.

Французький прозаїк та поет Рене Домаль у романі «Гора Аналог» описує спробу одного з героїв, отця Соголя, поставити експеримент, що визначає, скільки частин (послідовних стверджень) одного висловлювання можна утримувати в пам'яті і аналізувати одночасно. Він дійшов висновку, що ця кількість не перевищує 4:

1) Я вдягаюся, що вийти з дому; 2) я виходжу з дому, щоб їхати поїздом; 3) я їду поїздом, щоб дістатися на роботу; 4) я працюю, щоб заробляти на життя; спробуйте додати п'яту ланку, і принаймні одна з перших двох втече від вас. [...] Візьміть, наприклад, інший тип послідовності: 1) бульдог – собака; 2) собаки – ссавці; 3) ссавці – хребетні;

4) хребетні – тварини; я їду ще далі: тварини – живі істоти... але ось я вже забув про бульдога, якщо я нагадаю собі про «бульдога», забуду про «хребетних»... В усіх різновидах послідовностей або логічних членувань ви будете констатувати один і той самий феномен [2].

Утім, слід зазначити, що як експеримент Джорджа Міллера, так і уявний експеримент отця Соголя покликані виявити статистику «у середньому», для звичайної людини. Перекладач, як професіонал, робочі функції якого великою мірою залежать від його тренуваної пам'яті, має демонструвати інші, кращі показники.

Довготривала пам'ять, час зберігання якої порівняний із тривалістю життя людського організму, стійка до впливів, що порушують короткотривалу пам'ять. *Перехід від короткотривалої до довготривалої пам'яті називається консолідацією*, він є поступовим і пов'язаний із активацією цілої низки біохімічних процесів.

Оскільки під навчанням (або дидактикою) зазвичай розуміють механізми набуття та фіксації інформації, а під пам'яттю – механізми збереження та доступу до цієї інформації, вони є двома боками однієї монети. Дисципліна, що цілеспрямовано займається тренуванням пам'яті, називається мнемонікою (від давньогрецького слова *μνημονικόν* – мистецтво запам'ятовування), а сукупність її прийомів – мнемотехнікою. Окрім багатьох прийомів, деякі з яких будуть вказані нижче, мнемоніка займається також і закономірностями пам'яті, практичне використання яких допомагає збільшити обсяг короткотривалої та довготривалої пам'яті, зменшити кількість повторів, необхідних для запам'ятовування того чи іншого матеріалу і под.

Зупинимось докладніше на сутності кожного із законів. Згідно із *законом зацікавленості*, те, що людина вважає цікавим для себе, буде запам'ятовуватися легше. Це цілком зрозуміло, і за умов тренування перекладачів цей мнемонічний закон має зобов'язати викладача або перекладача (у випадку автодидактики) максимально зацікавити студентів або самого себе у кожній темі, вивчення яких передбачене курсом спеціальності і подальшій діяльністю. При цьому методи стимуляції можуть варіюватися і залишаються, кінець кінцем, на розсуд самого викладача. Ціль виправдовує засоби.

Закон осмислення. Чим глибше замислюєшся над інформацією, що її намагаєшся запам'ятати, тим краще це вдасться. Для практичного застосування цього закону треба ставити додаткові питання до теми, уточнювати деталі, переформулювати ідеї та концепції, висувати власні пропозиції.

Закон настанови. Якщо людина дала сама собі подумки настанову запам'ятати отриману інформацію, це дещо полегшує механізм її запам'ятовування. У ідеалі перекладач має тримати для себе постійну настанову вивчати і запам'ятовувати все, що може стати у пригоді в його професії.

Закон дії. Інформація, що поступає в банк пам'яті завдяки участі в певній практичній діяльності, буде запам'ятовуватися надійніше. Аби практично застосувати цей закон, слід теоретичну та лекційну діяльність поєднувати із практичними вправами, екскурсіями в лінгафон-

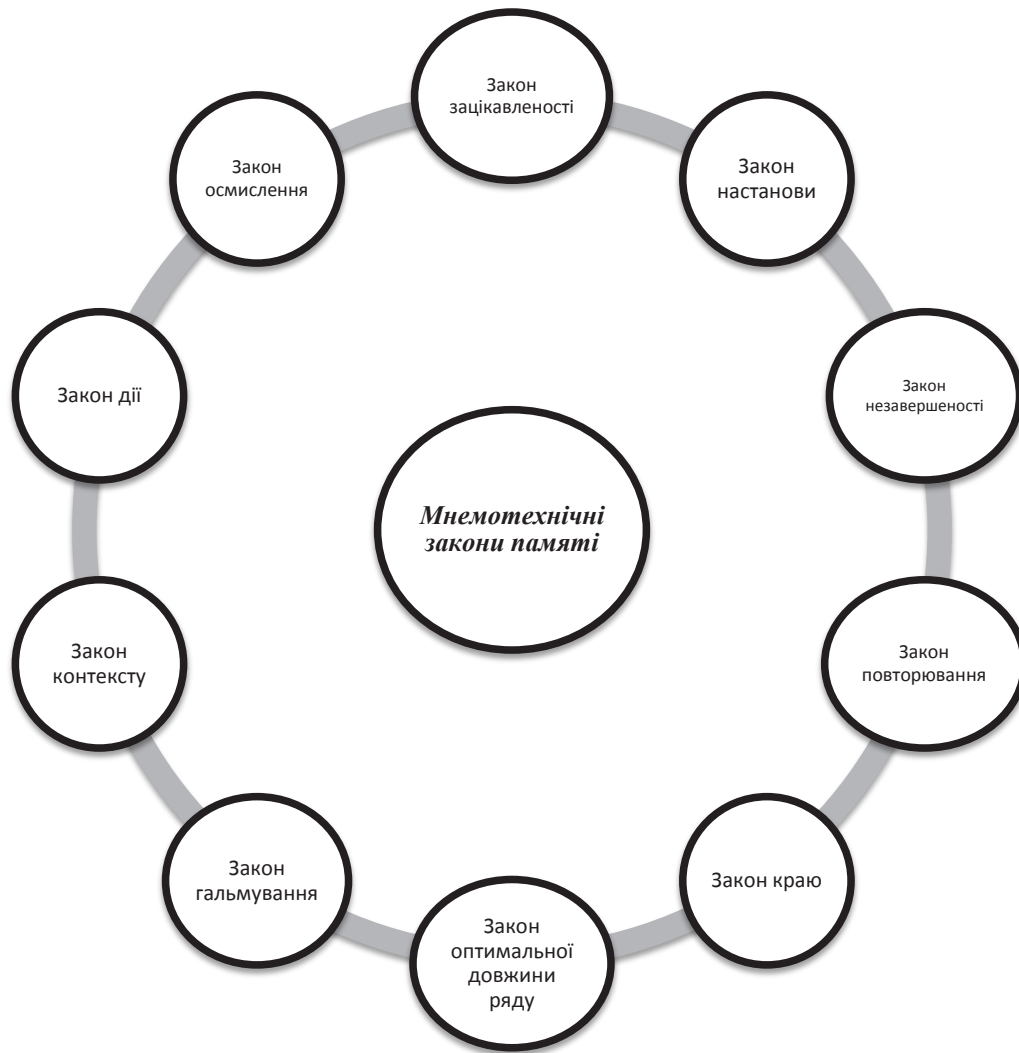

Схема 4. Мнемотехнічні закони

ні кабінети, спробами імітацій процесу перекладу у різноманітних умовах.

Закон контексту. У випадку, якщо нове поняття або інформацію пов'язувати з такими, що уже наявні в банку пам'яті, інформація засвоюється краще. Для цього є спеціальні вправи, наприклад, групування лексичного матеріалу, структуризація граматики, посилання та реферування, ієрархічні таблиці і под.

Закон гальмування. За умов вивчення схожих понять наявний ефект «перекриття» старої інформації новою. Це можна порівняти із процесом перекриття старого татуювання новим – проте іноді це роблять не тому, що старе татуювання погане, а тому, що воно застаріло або просто набридло хазяїнові. При цьому іноді важливо пам'ятати, що було на місці нового, для чого краще робити записи, фото, нотатки.

Закон оптимальної довжини ряду. Довжина ряду інформації, що запам'ятовується, в ідеалі не має перевищувати наявний в індивідуума об'єм короткотривалої пам'яті. При цьому обсяг короткотривалої пам'яті може бути розширений призначеними на це вправами, але ряд інформації (у контексті перекладу читай – часова довжина висловлювання) не має перевищувати довжину вашої короткотривалої пам'яті.

Закон краю. Краще за все запам'ятовується інформація, надана на початку та в кінці. В медіакультурі це називається ефект «гамбургеру на виворіт», де між двома котлетками знаходиться булка із кунжутом. Використовується це правило для побудови новинних роликів середнього та великого обсягу, аби сконцентрувати важливу інформацію на початку і в кінці для кращого засвоєння глядачем. У випадку письмового матеріалу, призначеного для засвоєння перекладачем, вступ має містити короткий зміст того, що буде викладатися, а висновки – те, що слід неодмінно засвоїти.

Закон повторення. Краще запам'ятовується та інформація, яку повторювали неодноразово. Для перекладачів цей закон буде одним із найуживаніших, оскільки значним чином у пригоді стає вправа під назвою луна-повторювання, покликана на розвиток одночасно фонетики, розуміння зв'язного тексту певної тематики та мнемоніки.

Закон незавершеності (також відомий як ефект Зейгарнік, за прізвиськом радянського патопсихолога, яка його сформулювала 1927 року). Людям властиво краще запам'ятовувати незавершені, незакінчені дії, завдання, висловлювання. Цей закон справедливий для об'єктивної дійсності, утім, для перекладачів він відіграє не таке важливе значення, як для представників інших

Схема 5. Основні мнемотехнічні прийоми

професій, позаяк висловлювання для перекладу у переважній більшості своїй є завершеними. Таким має бути і перекладене висловлювання.

Окрім мнемонічних законів пам'яті, що безперечно мають практичне застосування і, як такі, є корисними для перекладачів, ми пропонуємо також і конкретні мнемонічні прийоми запам'ятовування, які для перекладачів працюватимуть (у лінгвістичному сенсі) суто для запам'ятовування лексики та цифрових даних, а в екстралінгвістичному також для запам'ятовування значних обсягів висловлювань замовників.

Слід розуміти, що деякі мнемонічні прийоми та методики краще працюють для письмових перекладачів, аніж для усних, так як усному перекладачеві може банально забракнути часу на проведення складних асоціативних ланцюжків тощо. Утім, викладені вище відомості про пам'ять та механізми її функціонування, а також мнемонічні закони і прийоми стануть у пригоді перекладачеві та викладачеві даної спеціальності під час процесу самонавчання або навчання.

Ведення нотаток та конспектів. Іншим важливим зауваженням є те, що пам'ять не є єдиним інструментом перекладача. Не менш важливим як для студента, так і для практикуючого письмового та послідовного усного перекладача є вміння правильно конспектувати, вести глосарії, швидкі нотатки та скоропис. Усі названі вище інструменти покликані підтримати пам'ять та викликати у ній інформацію, що з тієї чи іншої причини не залишилася у довготривалій пам'яті. Тому іноді їх називають «другою

пам'яттю». Позаяк це є надзвичайно важливим як для студента, так і для дорослої людини, перед якою постає необхідність фіксування великої кількості інформації для подальшої обробки та запам'ятовування, ми вміщуємо тут найвизначніші, на наш погляд, методики ведення записів, нотаток та конспектів.

Метод Корнелла був названий так на честь Корнелльського університету, де у 1950х роках професор Вальтер Паук розробив цікавий метод конспектування. Він бажано ведеться на аркушах формату А4, які треба попередньо розмітити певним чином. Спершу проводяться дві горизонтальні лінії, одна згори, аби відокремити місце для заголовка та дати, інша знизу, щоб під нею можна було записати 5-6 речень, що підбивають підсумки нотаток на цій сторінці. На тій частині аркуша, що залишилася посередині, слід також провести лінію, але вертикальну, що розділить середню частину на дві нерівні колонки – ліва має бути значно вужчою від правої (рекомендовані параметри ширини лівої колонки – 6см). Слухаючи лекцію або читаючи викладений письмово матеріал, робіть виписки у звичайному режимі у правій колонці. Між реченнями залишайте децицію пустого простору, аби залишалася можливість щось дописати. Після лекції заповніть ліву колонку, виділяючи туди найважливіші дати, імена, ідеї, ваші питання і под. У наступні 24 години, перечитавши матеріал, заповніть і нижнє поле, ретельно сформулювавши власні висновки з викладеного на сторінці матеріалу. Такий метод конспектування має за перевагу те, що сти-

мулює мінімум двічі перечитувати матеріал (див. мнемонічний закон повторюваності), використовувати асоціації (асоціативний метод), робити висновки (закон осмислення). Для перекладача та студента це найкращий метод ведення послідовного конспектування великих обсягів теоретичного або описового матеріалу, лінгвістичних явищ та закономірностей тощо.

Однією з імовірних варіацій методу Корнелла є **метод Гейтса**, який успішно застосовується мультиміліардером та підприємцем Біллом Гейтсом, і став відомий широкому загалу після його інтерв'ю з молодим підприємцем Робом Ховардом, який був вражений ефективною системою ведення записів. За методом Гейтса, аркуш паперу розділяється на рівні квадрати, в кутку кожного з яких стоїть помітка, що позначає, якій тематиці присвячений даний блок. Так, нижній лівий квадрат може використовуватися на запис питань, що виникають під час вивчення матеріалу, а верхній правий – для висновків, центральний лівий – для ілюстративного матеріалу, а центральний правий – для коментарів або легенди, і так далі. Розмір квадратів слід розраховувати, спираючись на розмір аркушу та розмах власного почерку, а також прогнозованої кількості інформації, яку буде містити лекційний блок чи стаття. Цей метод гарний, зокрема, тим, що передбачає сувору структурованість викладеного матеріалу, але при цьому є варіативним, в залежності від потреб конспектувача. Для усних послідовних перекладачів же цей метод цінний тим, що допоможе структурувати зроблений похапцем запис мовлення замовника або його співрозмовника, і потім правильно інтерпретувати його.

Наступним є **метод** так званих **ментальних карт**, або «*mind-mapping*», першим популяризатором якого став британський психолог та відомий телеведучий середини 1970х років Тоні Бьюзан. Він вів передачу під назвою «Use Your Brain», у якій активно пропагував даний метод. Сутність його полягає в тому, що за правилами записи слід починати завжди із середини аркуша. В рамці по центру слід вказати тематику або головне поняття, про яке буде йтися в конспекті,

після чого за допомогою стрілок, розвилок і інших графічних символів, обраних на власний розсуд, записувати в інших рамках ключові слова, ідеї та поняття, пов'язані з цим. Сам Тоні радить використовувати при цьому канцелярське приладдя мінімум трьох різних кольорів, для наочності і аби зробити помітнішими різні розгалуження. Плюсом цього методу може стати те, що він чітко демонструє відносини між елементами систематизованого матеріалу. Мінусом – те, що велика кількість матеріалу не вміститься, та й розлогі формулювання, які іноді необхідні, можуть не вміститися в рамку. Тому для перекладачів ми рекомендуємо цей метод тільки з метою обробки лексичного матеріалу.

Метод нумерованих речень є так званим лінійним методом ведення нотаток, який у принципі схожий на стандартну стенограму, коли ви намагаєтеся просто зафіксувати все, що каже лектор, на аркуші паперу або в зошиті. Утім, відмінність полягає в тому, що кожне речення ви починаєте з нового рядка, і при цьому нумеруєте його. Нумерація допоможе вам одразу або ж при повторному прочитанні матеріалу робити посилання від одного речення або частини конспекту до інших, ставлячи у дужках після речення номер речення-посилання (№ 79). Цей метод не є найефективнішим, проте він мусить активно використовуватися усними синхронними та послідовними перекладачами під час ведення записів – за підключення правил скоропису лінійність і нумерованість цього методу допоможе чітко встановити послідовність висловлювань для їх реконструкції та перекодування потрібною мовою перекладу.

Висновки. Мнемотехнічної дидактиці, при всій її корисності, приділяється недостатня увага у середніх та вищих навчальних закладах, незважаючи на те, що у підготовці спеціалістів будь-якого профілю вона є корисним додатком до списку навичок майбутнього спеціаліста. В галузі ж перекладу навчання та виховання навичок розвитку пам'яті просто необхідне, що зумовлює перспективи подальших досліджень і розробок у даному напрямку.

Список літератури:

1. Вильман О. Дидактика как теория образования. / Пер. с нем. Т. 1-2. – М.: Тихомиров, 1908. Т. 1. – 470 с.; Т. 2. – 678 с.
2. Домаль Р. Гора Аналог / Рене Домаль. – М.: Энигма, 1996. – 176 с.
3. Куринский В.А. Автодидактика. – М.: Культ. учеб.-изд. центр «Автодидакт», 1994. – 391 с.
4. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам / Е.Н. Соловова. – Москва: Просвещение, 2006. – 242 с.
5. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
6. Harding K. English for Specific Purposes / Keith Harding. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 179 с.
7. Konstant T. Speed Reading / Tina Konstant. – Chicago: McGraw&Hill, 2003. – 191 с.
8. Maxom M. Teaching English as a Foreign Language for Dummies / Michelle Maxom. – Chichester, West Sussex: John Wiley and Sons, Ltd., 2009. – 401 с.
9. Race P. The Lecturer's Toolkit / Phil Race. – London: Routledge, 2007. – 248 с.
10. Sprenger M. Learning and Memory. The Brain in Action / Marilee Sprenger. – Alexandria, Virginia: ASCD, 1999. – 121 с.
11. Steiner N. 7 Steps to Raising a Bilingual Child / N. Steiner, S. Hayes. – New York: AMACOM, 2008. – 225 с.
12. Willis J. Teaching English through English / Jane Willis. – New York: Longman, Pearson, 1999. – 190 с.

Греков В.О.

Черноморский национальный университет имени Петра Могилы

РОЛЬ МНЕМОТЕХНИЧЕСКОЙ ДИДАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАВЫКОВ ПЕРЕВОДА

Аннотация

Данная статья содержит анализ роли такого аспекта лингвистики, как мнемотехническая дидактика, в обучении и работе профессионального переводчика. Предоставлены графические данные, наглядно иллюстрирующие материал, причины преподавания данного аспекта в ВУЗах для студентов специальности «Перевод» и на факультетах лингвистической направленности, а также проанализировано на конкретных примерах то, как мнемотехника, автодидактика и дидактика представляет интерес для начинающего и профессионального переводчика, и чем именно. Статья содержит толкование базовых понятий, а также конкретные примеры с пояснением необходимости изучения мнемотехнических приемов непосредственно для переводчиков. Исследован также механизм вовлечения языковедческих знаний в процесс перевода. Статья будет интересна как студентам филологических специальностей, так и специалистам в области перевода.

Ключевые слова: языкознание, дидактика, мнемотехника, перевод, профессиональный переводчик, способы конспектирования, «mind-mapping», метод Корнелла, метод Гейтса.

Hrekov V.O.

Petro Mohyla Black Sea National University

THE ROLE OF MNEMONICAL DIDACTICS IN STUDYING AND ENHANCING TRANSLATION SKILLS

Summary

The article features an analysis of the role of Mnemotechnical Didactics as a linguistic aspect in the preparation and operation of a professional translator and interpreter. It contains visuals enabling the understanding of the concepts given in the article, basic reasons for lecturing the aspect at universities having "Translation and Interpreting" among their classes at foreign language departments. It also contains the analysis of basic notions of the aspect, as well as illustrative examples of various tools and the explanation of what interest they are for beginners and professional interpreters. The author also studied the mechanisms of outsourcing theoretical data in the process of translation. The article may be of interest both for the students of philology and those employed in the field of translation.

Keywords: linguistics, didactics, mnemotechniques, autodidactics, interpreting, professional translator, methods of taking notes, "mind-mapping", Kornell method, Gates' method.